

6. Bližnja srečanja tretje vrste: študenti in akademski diskurz

Tatjana Balažic Bulc, Vesna Požgaj Hadži

Ena od kompetenc, ki jo morajo študenti v času študija usvojiti, je tudi diskurzna kompetenca (Coulthard, 1985), med različnimi diskurzi pa je v ospredju zlasti akademski diskurz, saj obvladovanje različnih besedilnih žanrov akademskega diskurza študentu, bodočemu strokovnjaku omogoča lažji vstop v diskurzno skupnost (Swales, 1990). Pri tem sta daleč najpogostejša besedilna žanra znanstveni članek, ki je tudi eden najprestižnejših žanrov akademskega diskurza, študenti pa se z njim spoznavajo v okviru študijske literature, torej na receptivni ravni, ter njegova didaktična simulacija, tj. seminarska naloga, kjer se od študentov pričakuje produktivna kompetenca. To pomeni, da se študenti že v prvih dveh letih študija neposredno srečajo s tvorbo takšnih besedil, zanimivo pa je, da bolonjski dodiplomski študijski programi prve stopnje pogosto ne predvidevajo usvajanja tovrstnih kompetenc. Verjetno je to tudi eden od razlogov, da imajo študenti pri izdelavi seminarskih nalog precej težav, saj morajo pokazati zmožnost tvorbe besedila, ki ima stroge žanrske omejitve, študenti tujega jezika pa tudi visoko pisno kompetenco v tujem jeziku. Tako slovenistično kot kroatistično jezikoslovje do sedaj tem vprašanjem nista posvečala dovolj pozornosti, zato so tudi informacije o funkciji in komunikacijskem namenu posameznih jezikovnih elementov v jezikovnih priročnikih precej pomanjkljive.

6.1. Metabesedilni elementi v akademskem diskurzu

Eden tipičnih kazalnikov akademskega diskurza so prav gotovo metabesedilni elementi, ki eksplicitno vzpostavljajo besedilno koherenco. Kot pravi Hyland (2004), v akademskih besedilih ni zastopana le zunanja resničnost, avtor namreč potrjuje tudi lastno kredibilnost ter vzpostavlja odnos z bralcem. V tem smislu se v besedilu ločijo deli, ki izražajo propozicijsko vsebino, in deli, ki bralcu pomagajo vsebino organizirati in razložiti, tj. metabesedilo. V novejših raziskavah, ki izhajajo iz Sinclairjevega modela besedila, sta v besedilu zastopani avtonomna (propozicija) in interaktivna raven (metabesedilo) (Pisanski Peterlin, 2007, 2011).

Hyland (2004) loči dve kategoriji metabesedila. Na eni strani so interaktivni metabesedilni elementi, ki predstavljajo avtorjevo prisotnost v besedilu diskretno, to so: a) prehodi, ki izražajo semantične odnose med glavnimi stavki (*in, ampak, poleg tega, zato*); b) označevalci okvira, ki se eksplicitno nanašajo na diskurzna dejanja

ali stopnje besedila (*nazadnje, tu poskušamo, če ponovimo*); c) endoforični označevalci, ki se nanašajo na informacije v drugih besedilih (*omenjeno zgoraj, glej sliko, v 2. poglavju*); č) dokazovalci, ki se nanašajo na vire informacij iz drugih besedil (*kot trdi X, Z pravi*); in d) tolmači, ki pomagajo bralcu razumeti pomen predstavnega gradiva (*namreč, npr., kot na primer, tj.*). Na drugi strani pa so interakcijske kategorije metabesedila, ki predstavljajo avtorjevo odkrito prisotnost v besedilu, te pa so: a) omejevalci, ki omejijo popolno podporo neki izjavi (*morda, približno*); b) ojačevalci, ki poudarjajo piščevo gotovost v povedano (*jasno je, prav gotovo*); c) označevalci odnosa do vsebine, ki izražajo piščev odnos do propozicijske vsebine (*žal, strinjam se*); č) označevalci odnosa do bralca, ki eksplicitno označijo odnos do bralca ali gradijo ta odnos (*vidite*); in d) samoomembe, ki eksplicitno označijo avtorja ali avtorje (*moj, naš*).

Z metabesedilnimi elementi avtor bralca usmerja, da besedilo poveže, organizira in interpretira tako, kot to od njega sam pričakuje, ter v skladu z razumevanjem in vrednotami določene diskurzne skupnosti. Da pa se vsi ti cilji izpolnijo, morata biti tako avtor kot bralec jezikovno kompetentna. Na eni strani mora avtor izbrati ustrezne metabesedilne elemente glede na določen besedilni žanr, na drugi strani pa jih mora bralec v besedilu prepoznati, da lahko ustrezno dekodira njihovo sporočilo. In kot pravita Altenberg in Tapper (1998), je to zlasti težavno v tujem jeziku, saj je raba konektorjev v različnih jezikih različna.

6.2. Dosedanje raziskave

Problematičnost usvajanja metabesedilnih elementov, natančneje konektorjev, v tujem jeziku potrjujeta tudi dve pilotski raziskavi. Raziskava receptivne leksikalne kompetence v hrvaščini pri študentih slovenistike (Požgaj Hadži, 1998) je med drugim pokazala, kako lahko nerazumevanje konektorja povzroči napačno interpretacijo besedila. Tako je npr. hrvaški konektor *naime* več kot polovica študentov označila kot nerazumljiv, kot njegove prevodne ustreznice pa so poleg ustreznega *namreč* navajali še slovenske konektorje *torej, toda, kakorkoli že, na primer*. Napačna intepretacija konektorja vsekakor oteži razumevanje besedila, namesto da bi ga olajšala.

Raziskava rabe konektorjev (Balažic Bulc, 2005) je pri govorcih tujega jezika (HR-JT) glede na govorce prvega jezika (HR-J1) pokazala preveliko oz. premajhno rabo določenih konektorjev. Preveliko pogostnost imajo v korpusu povezovalni konektor *pa* (+1,2),²⁷ nasprotna *a* (+1,2) in *ali* (+3,2) ter sklepalna *dakle* (+2,3) in

²⁷ Vrednosti v oklepajih pomenijo razliko v pogostnosti med korpusoma HR-JT in HR-J1, ki je izračunana glede na število pojavnic konektorjev na 1000 besed.

tako (+1,7), premajhno rabo pa povezovalni *i* (-12,4), nasprotni *no* (-1,9) in pojasnjevalni *tj./to jest* (-1,7). Vzrok za razlike je večinoma premajhna sporazumevalna zmožnost v tujem jeziku, zaradi česar v nekaterih primerih prihaja do jezikovnega prenosa iz prvega jezika.

6.3. Raziskava metabesedilnih elementov

V poglavju predstavljamo rezultate pilotske raziskave rabe metabesedilnih elementov, pri čemer smo se osredotočili na dve kategoriji interaktivnih metabesedilnih elementov, ki bralca usmerjata k virom informacij, in sicer so to dokazovalci, ki se nanašajo na vire informacij iz drugih besedil (*kot trdi X, Z pravi*), ter endoforični označevalci, ki se nanašajo na informacije v drugih delih besedila. Endoforične označevalce naprej ločimo, podobno kot Pisanski (2002), na napovedi, ki napovedujejo kasnejše dele besedila (npr. *V članku bomo pokazali, da ...*), in sklice, ki ponavljajo ali povzemajo prejšnje dele besedila (npr. *Kot je že omenjeno zgoraj, ...*).

6.3.1. Cilji in hipoteze

Z raziskavo poskušamo ugotoviti, v kolikšni meri sta v seminarskih nalogah študentov slovenščine in hrvaščine prisotni zgoraj omenjeni kategoriji in s katerimi jezikovnimi elementi sta zastopani. Glede na izkušnje predvidevamo, da je v študentskih besedilih malo dokazovalcev in endoforičnih označevalcev, pričakujemo pa tudi odstopanja od ustaljene rabe določenih jezikovnih elementov.

6.3.2. Metodologija

Raziskavo smo izvedli s korpusno metodologijo, in sicer smo v ta namen izdelali tri specializirane korpusne. Korpus usvajanja jezika (HR-JT), ki obsega 24.358 besed, je zgrajen iz seminarskih nalog slovenskih študentov študijske smeri Hrvaški, srbski in makedonski jezik²⁸ Oddelka za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, kontrolna korpusa hrvaščine (HR-J1) in slovenščine (SL-J1) kot prvih jezikov pa sestavljajo seminarske naloge študentov kroatistike Filozofske fakultete Univerze v Zagrebu in Filozofske fakultete Univerze na Reki (36.007 besed) ter študentov slovenistike in slavistike Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (17.994). Zaradi različnega obsega posameznih korpusov so podatki statistično izraženi v odstotkih (pogostnost na 100 besed) ali promilih (pogostnost na 1000 besed). Korpusi so označeni ročno, označevanje pa je problemsko naravnano, kar pomeni, da so v korpusih označeni samo dokazovalci in endoforični označevalci.

²⁸ Od leta 2009/2010 se ta smer imenuje Južnoslovanski študiji.

6.4. Rezultati in razprava

Raziskava je potekala v dveh delih. Najprej smo s pomočjo programa Oxford WordSmith Tools izvedli kvantitativno analizo, potem pa smo rezultate analizirali še kvalitativno.

6.4.1. Pogostnost dokazovalcev in endoforičnih označevalcev v analiziranih korpusih

Kvantitativna analiza je pokazala precejšnja odstopanja v rabi dokazovalcev (DKZ) in endoforičnih označevalcev (NPV – napovedi, SKL – sklici) med korpusi. Rezultate prikazuje tabela 3.

Tabela 3: *Zastopanost dokazovalcev in endoforičnih označevalcev v analiziranih korpusih*

	HR-JT	HR-J1	SL-J1
Pojavnost pri študentih	63 %	86 %	86 %
DKZ/besedilo	2,19	2,71	4,43
NPV/besedilo	0,69	0,14	0,14
SKL/besedilo	0,12	0,00	0,14

Kot je razvidno iz tabele, je delež analiziranih metabesedilnih elementov pri študentih hrvaščine kot tujega jezika precej nižji, kar lahko pripišemo manjši jezikovni zmožnosti. S tem se je tudi potrdila ugotovitev, da je usvajanje metabesedilnih elementov zlasti v tujem jeziku težavno, zato bi mu morali pri učenju/poučevanju jezika na akademski ravni posvetiti posebno pozornost.

Pojavnost posameznih metadiskurznihih elementov smo, zaradi lažje primerljivosti podatkov, izračunali glede na povprečni delež elementov na posamezno besedilo. Zanimivo je, da je dokazovalcev skoraj dvakrat več v slovenskih besedilih, iz česar verjetno lahko sklepamo, da so ti študenti kompetentnejši pisci seminarskih nalog oz. bolj obvladajo zakonitosti tega besedilnega žanra.

Na drugi strani odstopanje pri rabi napovedovalcev v hrvaščini kot tujem jeziku ni tako presenetljivo, saj gre za priučeno strukturiranje besedila. Napovedovalci se skoraj v vseh primerih pojavljajo v uvodnem delu besedila in bralca informirajo, kaj lahko pričakuje v nadaljnjih delih besedila (teoretičnem, empiričnem in sklepnem delu).

6.4.2. Raba dokazovalcev v analiziranih korpusih

Korpusna analiza rabe dokazovalcev je pokazala, da študenti uporabljajo najrazličnejše načine navajanja virov informacij. Prikazujejo jih naslednji vzorci:

6.4.2.1. Navajanje virov informacij v oklepajih za besedilom, na katerega se nanašajo

(priimek, letnica)

- (1) e u konstrukcijama poput ovih: /.../ i sličnima §(**Silić-Pranjko-vić, 2005**)_MD_DKZ. Kondicional prvi Kondicional prvi je oblik ko (hr-j1-04)

št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0,12, HR-J1 0,11, SL-J1 0,06

(priimek, letnica, stran)

- (2) ibanje rok delimo na zapestno, komolčno in ramensko §(**Zidar, 1996:159**)_MD_DKZ. Dviganje ramen lahko pomeni strah, grozo ali pa neved (sl-j1-04)

št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0,08, HR-J1 0, SL-J1 0,56

(priimek, stran)

- (3) bavijestiti i ocijeniti/evalvirati te obavijesti §(**Križišnik, 217**)_MD_DKZ. \$No_KP_NAS da bi mogla ispuniti te dvije funkcije najpri (hr-jt)

št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0, HR-J1 0,08, SL-J1 0

(priimek)

- (4) jem. Razlikujemo dvije vrste homonima §(**Samardžija**)_MD_DKZ: a) Oblične ili morfološke - kad se izrazi dvaju leksema izjednač (hr-usv-jt-04)

št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0, HR-J1 0,06, SL-J1 0

Od štirih variant, ki se pojavljajo v korpusih, sta tretja in četrta pomanjkljivi, manjka namreč informacija, za katero delo gre.

6.4.2.2. Vključevanje mnenja drugih avtorjev neposredno v besedilo

hrv. *prema* / slov. *po XY*

Pri tem je XY lahko:

- a) avtor (zgleđ 5) št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0, HR-J1 0,14, SL-J1 0,06
b) delo (zgleđ 6) št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0,12, HR-J1 0,03, SL-J1 0
c) besedilna sekvenca (npr. definicija, klasifikacija ipd.) (zgleđ 7)
št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0,12, HR-J1 0,03, SL-J1 0,06

- (5) Govorica telesa \$po Možini, Tavčarju in Kneževiču (1995:49)_MD_DKZ obsega proksemiko, gestiko in mimiko. Proksemika se os (sl-j1-04)
- (6) ka pravila. \$Prema 4. izdanju Babić-Finka-Moguševa pravopisa_MD_DKZ dvoglasnik ije piše se tamo gdje se i izgovara. On je uvijek dug (hr-j1-07)
- (7) stor i da bi junaci oživjeli.[4] \$Prema definiciji M. Benjak_MD_DKZ strip čini uspješnu simbiozu ikoničkih i verbalnih sastavnica[5] (hr-j1-08)

Samo v dveh zgledih je v oklepaju navedeno tudi leto izdaje navajanega dela (zgleđ 5).

XY + ustrezen glagol

št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0,66, HR-J1 0,22, SL-J1 0,61

- (8) trebljavaju u našem jeziku je 'stisnuti zube'. Ovdje \$J. Matešić navodi_MD_DKZ ova objašnjenja: /.../ Primjere koje navodi uz o (hr-j1-09)
- (9) načilna neintimnost in pretirana raba trpnika. \$Avtor slovnice [uvršča]_MD_DKZ sem uvršča tudi t. i. poslovni jezik, \$tj._KP_POJ jezik gospodars (sl-j1-03)

XY je većinoma avtor (št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0,62, HR-J1 0,22, SL-J1 0,33), redko pa se takšno dejanje pripisuje kar delu samemu (št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0,04, HR-J1 0, SL-J1 0,28).

Ob imenu se navadno pojavljajo glagoli, ki avtorju pripisujejo dejanje navajanja, definiranja, izražanja mnenja ipd. Takšni glagoli so hrv. *davati*, *definirati*, *govoriti* (o čemu), *navoditi*, *pisati*, *smatrati*, *spominjati* itd. ter slov. *navajati*, *uvrščati*, *govoriti* (o čem), *trditi*, *praviti*, *izpostaviti* itd.

Samo v dveh zgledih je ob imenu v oklepaju navedena letnica, ki bralcu pove, za katero delo gre, vsi ostali zgledi so v tem smislu pomanjkljivi.

XY v [delu] + ustrezen glagol

št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0,12, HR-J1 0,17, SL-J1 0,17

- (10) \$u djelu Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra autorica Fink-Ar sovski nabroji_MD_DKZ sljedeće tipove: prema komponentama određenog semantičkog polja: zoonimna (hr-usv-jt-08)
- (11) \$Jože Toporišič v svoji Enciklopediji slovenskega jezika opredeljuje_MD_DKZ strokovno zvrst jezika kot del jezikovne zgradbe, značilen za strokovna b (sl-j1-03)

V korpusu se v teh zvezah pojavljajo hrv. glagoli *davati*, *navoditi*, *podijeliti*, *razlikovati*, *zapisati* in slov. *izpostaviti*, *opredeljevati*.

Tudi tu je samo pri enem zgledu ob imenu v oklepaju navedena letnica.

6.4.2.3. Vključevanje tujega dela neposredno v besedilo

v [delu] + ustrezen glagol

št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0,21, HR-J1 0, SL-J1 0

- (12) jezik. \$U četvrtom izdanju pravopisa Babić-Finka-Moguš piše MD_DKZ da se po općem pravilu vlastita imena pišu onako kako se pišu iz jezika i (hr-j1-01)

V korpusu se v teh zvezah pojavljajo hrv. glagoli *pisati*, *stajati*. Oblika se pojavlja samo v besedilih hrvaščine kot prvega jezika.

6.4.2.4. Splošno navajanje virov informacij v uvodnem delu besedila

št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0, HR-J1 0,08, SL-J1 0

- (13) Pri istraživanju te teme u veliku pomoč mi je bio članak Frazemi u publicističkome funkcionalnom stilu koji su napisale Barbara Kovačević i Milica Mihaljević MD_DKZ. U sastavu frazema u istraživanim publicističkim (hr-usv-j2-12)

V nekaj primerih žanrske zakonitosti zasenči načelo ekonomičnosti in študenti že v uvodnem delu navedejo vse dodatne vire informacij.

6.4.3. Raba endoforičnih označevalcev v analiziranih korpusih

Endoforičnih označevalcev je v analiziranih korpusih precej manj.

6.4.3.1. Napovedi

Kot prikazujeta zgleda 14 in 15, se napovedi v analiziranih korpusih pojavljajo v naslednji strukturi:

del besedila + ustrezen glagol

št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0,08, HR-J1 0,31, SL-J1 0,06

- (14) og standardnoga jezika ». \$U teorijskom dijelu nastojat ćemo MD_EO NPV izraditi obrazac koji će se nakon toga primijeniti u praktičnom dijelu (hr-j1-12)
- (15) 1924 in 1934, katerega avtor je Anton Breznik. \$V uvodu bom predstavila MD_EO_NPV biografijo in bibliografijo avtorja, \$nato_KO_RAZV bom razloži (sl-j1-01)

Del besedila, h kateremu avtor usmerja bralca, je v hrv. izražen z zvezami *u teorijskom dijelu*, *na samom početku*, *u zaključku*, *u nastavku seminarskog rada* in v slov. z

zvezo v uvodu. Temu sledijo hrv. glagoli donositi, komentirati, nastojati, obuhvatiti, opisati, predstaviti, pregledati, usporediti in slov. predstaviti.

6.4.3.2. Sklici

Sklicev je v analiziranih korpusih zelo malo (št. pojavnic/1000 besed: HR-JT 0, HR-J1 0,06, SL-J1 0,06), tako da jih niti ne moremo natančneje opisati in jih navajamo le za zgled.

- (16) Tabela 3: Govorna okolina učenika **Iz Tabele 3 možemo potvrditi** MD_EO_SKL utjecaj govorne okoline \$jer_KP_UTEM jasno vidimo da u Zagrebu (hr-usv-j2-02)
- (17) Analiza člankov **Kot že rečeno** MD_EO_SKL, sem analiziral članke iz revije Embalaža & Co. \$Pri tem_KP_PO (sl-j1-03)

V poglavju smo analizirali dve kategoriji interaktivnih metabesedilnih elementov, ki bralca usmerjata k virom informacij, dokazovalce, ki se nanašajo na vire informacij iz drugih besedil, in endoforične označevalce, ki se nanašajo na informacije v drugih besedilih, natančneje napovedi in sklice. Raziskava je pokazala, da uporabljajo študenti zelo raznolike načine za navajanje drugih virov informacij, od katerih nekateri tudi precej odstopajo od ustaljene žanrske rabe. Na drugi strani pa le redko povežejo informacije znotraj lastnega besedila, bodisi posamezne dele besedila bodisi slikovno gradivo (npr. tabele, grafe ipd.) z besedilom. Vzrok za to je prav gotovo premajhen poudarek na poučevanju akademskega diskurza, za uspešno poučevanje pa je nujno potrebno to področje temeljito raziskati, saj dosedanji abstraktni opisi značilnosti znanstvenega jezika študentu niso ravno v pomoč, ko se sooči z neznanim.